

ILARIA CARIDDI

VECHII EGIPTENI

ISTORIE, HIEROGLIFE ȘI CIVILIZAȚIE

Ilustrații de
ARIANNA BELLUCCI

Traducere din limba italiană de
GEORGE IVAN



Booklet
fiction

2026

CUPRINS

Egiptul Antic.....	6
...și istoria lui	8
ISTORIA EGIPTULUI ANTIC	10
Înainte de faraoni	11
Regatul Vechi	12
Prima Perioadă Intermediară	15
Regatul Mijlociu.....	16
A Doua Perioadă Intermediară	19
Regatul Nou	20
A Treia Perioadă Intermediară	29
Epoca Târzie	30
Perioada greco-romană	31
Axa timpului	32
CURS DE SCRIERE HIEROGLIFICĂ	42
CIVILIZAȚIE ȘI MESERII	58
Țăranii și agricultura	60
Soldații și războaiele	62
Negustorii și comerțul	64
Artizanii și artizanatul	66
Magicienii și magia	68
Medicii și medicina	72
Știința și oamenii de știință	74
Preoții și religia	76
Înțelepții și înțelepciunea	80
Arta și artiștii	82
Lumea de dincolo	84
Scriitorii și literatura	88
Ce altceva puteai să faci dacă știai să scrii?	92
Cu ce se ocupă egiptologul?	94
Viitori egiptologi, ce mai rămâne de făcut?	99
Jocul Senet	101
Glosar	102
Rezolvări	104



EGIPTUL ANTIC...

„O, voi, care trăiți și încă umblați pe pământ, trecând prin fața acestui mormânt...” Iată cum sună o formulă des întâlnită pe stelele funerare și pe pereții locurilor de veci, prin care vechii egipteni ne îndeamnă să ne oprim și să le ascultăm cuvintele...

Egiptologia este disciplina care studiază, în mod științific, cultura Egiptului antic, civilizația care s-a dezvoltat în nord-estul Africii, de-a lungul văii fluviului Nil, începând din preajma anului 3300 î.H. și până în secolul al IV-lea d.H. Această civilizație a jucat un rol deosebit de important în istoria omenirii. Este vorba despre o perioadă extrem de lungă, greu de cuprins cu mintea: piramidele din Giza au fost construite acum 4500 de ani, 3000 de ani ne depart de Ramses cel Mare și peste 2000 de Cleopatra!

Însă egiptologia nu înseamnă doar cifre și date istorice. Este o mare aventură, plină de descoperiri uimitoare, mistere deja desluite și altele ce încă așteaptă să fie dezvăluite... Civilizația egipteană, cunoscută de toți pentru comorile și monumentele sale, ne-a lăsat moștenire ceva poate și mai valoros de-atât: scrierile sale. Este una dintre culturile de la care ne-au parvenit cele mai multe izvoare scrise – asta și datorită climei calde și uscate, care a făcut posibilă conservarea a mii de texte, de la cele gravate pe pereții uriași ai templelor, până la cele înșirate pe papyrusuri extrem de fragile.

Egiptologia are o dată de naștere exactă: anul 1822. Așa cum veți afla, este anul în care a fost descifrată scrierea hieroglifică. Până atunci, chiar dacă piramidele și templele fuseseră deja explorate, iar statui, stele funerare sau bijuterii își găsiseră locul în colecțiile suveranilor sau ale muzeelor, lipsea totuși ceva: textele.

Se putea vorbi de un interes pentru Egipt și de „egiptomanie” chiar și înainte, însă civilizația a putut fi într-adevăr studiată doar atunci când cercetătorii au învățat să citească ceea ce vechii egipteni au vrut să ne transmită.

Nenumărate texte ne vorbesc în amănunt despre fiecare aspect al vieții egiptenilor, de la simple liste de cumpărături până la speranțele legate de viața de apoi. Așadar, cine ar putea să ne descrie mai bine lumea vechilor egipteni dacă nu chiar aceste texte?

Vom porni într-o călătorie prin această istorie milenară, unde vocile faraonilor ne vor povesti despre izbânzile lor, dar și despre unele înfrângeri. Vom încerca să privim dincolo de chipurile lor mereu impunătoare, pentru a „citi printre rânduri” mesaje transmise supușilor și lăsate moștenire posterității. Ei, care sperau ca monumentele lor să dăinuie „în veci și pentru totdeauna“...

Literatura scrisă în limba egipteană antică este extrem de vastă. Deși nu este atât de renumită precum cea greacă sau latină, este totuși la fel de bogată și de fascinantă.



Dar măreția Egiptului nu se leagă doar de faraoni. Milioane de bărbați și femei au contribuit la ea prin munca, imaginația și pasiunea de care au dat dovadă. Vom explora uimitoarea lume de dincolo, așa cum a fost închipuită de preoții și artiștii care au reprezentat zii și peisajele fabuloase sau înfricoșătoare ale celui alt tărâm pe papirusuri funerare și pe pereții mormintelor.

Vom citi rețetele medicilor egipteni, unele surprinzător de moderne, altele, însă, de-a dreptul dezgustătoare. Și veți putea să vă imaginați ce meserie ați fi avut în Egiptul antic: ați fi creat obiecte de o frumusețe rară, ați fi călătorit în ținuturi îndepărtate sau poate ați fi studiat din greu, pentru a duce apoi o viață lipsită de griji, ca scribii?

Sau poate că v-ați fi dorit să luptați alături de marii faraoni? Cântăreții și muzicanții erau foarte apreciați, dar și oamenii de știință puteau să aibă o carieră strălucită. Altfel, cine știe, poate v-ar fi plăcut să deveniți vrăjitori?

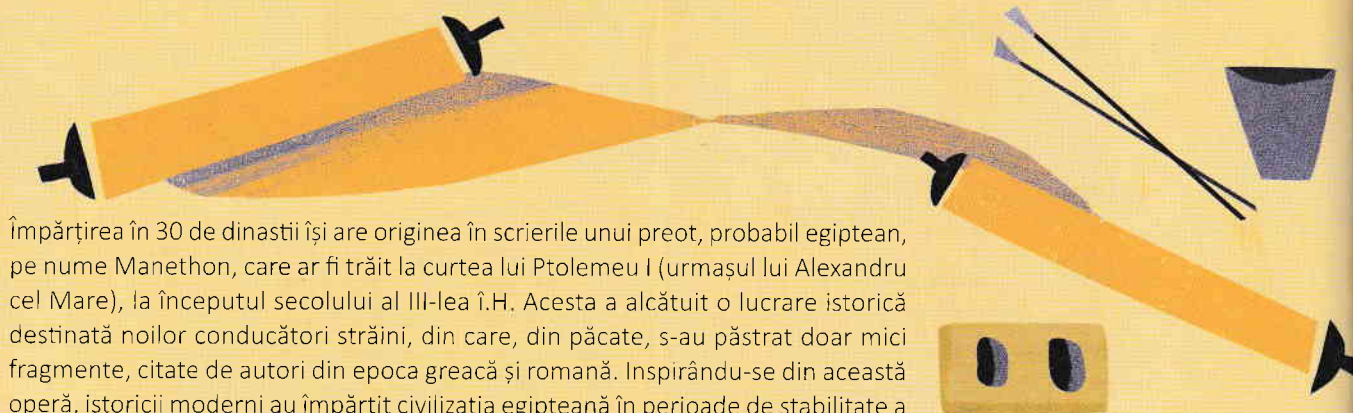
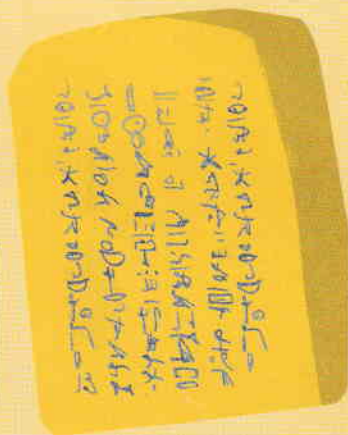
Dar, pentru a pătrunde în lumea egiptenilor și a înțelege cu adevărat textele lor, trebuie... ei bine, da, să învățăm și noi scrierea hieroglifică! Citind „cuvintele divine” (așa numeau ei hieroglifele), vom reuși să înțelegem aspectele cele mai îndepărtate față de lumea noastră de azi și să demontăm numeroase clișee și mituri false despre Egipt – și, desigur, să le explorăm pe cele adevărate! Cine știe? Poate că în fiecare dintre voi se ascunde un mic egiptolog sau o tânără egiptologă. Îmbogățiți-vă cunoștințele în paginile ce urmează și porniți apoi la drum spre toate minunățiile care așteaptă încă să fie descoperite!



...ȘI ISTORIA LUI

Egiptologia înseamnă să adresezi întrebări obiectelor antice, scrierilor și pământului, iar, dacă întrebările sunt potrivite și se folosesc tehnologii adecvate, lucrurile neînsuflețite pot să prindă glas și să-și spună povestea, dezvăluind Istoria, cu „i” mare!

Istoria Egiptului se împarte în dinastii, adică în perioade în care au domnit **faraoni** (suveranii Egiptului antic) care făceau parte din aceeași familie. Se pornește de la Dinastia I (3100 î.H.) și se ajunge până la cea de-a XXX-a, când, în anul 332 î.H., Alexandru cel Mare cucerește Egiptul. Totuși, civilizația egipteană nu dispăre după această dată. Ea continuă, mai întâi sub domnia Ptolemeilor, urmașii lui Alexandru, și apoi ca provincie a Imperiului Roman. Deși în aceste perioade nu mai există faraoni autohtoni, adică de origine egipteană, toate caracteristicile principale ale acestei civilizații – cum ar fi cultura, clerul, limba și scrierea – se păstrează până în secolul al IV-lea d.H. Astfel, templele sunt încă deschise, iar în bibliotecile lor continuă să se copieze și să se scrie ritualuri, manuale științifice, opere narative și mitologice. Abia între secolele al IV-lea și al V-lea, odată cu răspândirea creștinismului, civilizația egipteană poate fi considerată apusă: templele se închid, nimeni nu se mai închină zeilor, iar cheia pentru descifrarea hieroglifelor va fi de negăsit pentru următorii 1500 de ani.



Împărțirea în 30 de dinastii își are originea în scrierile unui preot, probabil egiptean, pe nume Manethon, care ar fi trăit la curtea lui Ptolemeu I (urmașul lui Alexandru cel Mare), la începutul secolului al III-lea î.H. Acesta a alcătuit o lucrare istorică destinată noilor conducători străini, din care, din păcate, s-au păstrat doar mici fragmente, citate de autori din epoca greacă și romană. Inspirându-se din această operă, istoricii moderni au împărțit civilizația egipteană în perioade de stabilitate a puterii regale (Regatul Vechi, Mijlociu și Nou), despărțite de așa-numitele „perioade intermediare”, în care Egiptul a fost divizat ori s-a confruntat cu dificultăți.

Pentru că măsurau timpul în funcție de anii de domnie ai unui suveran, luând numărătoarea de la început cu fiecare nou conducător urcat pe tron, egiptenii au fost adesea acuzați că nu prea au „simț istoric” și că nu sunt interesați de propriul trecut. Acesta este, însă, primul dintre miturile false care trebuie demontate. Dispunem, într-adevăr, de puține, dar importante liste înscrispionate în temple, care amintesc numele regilor, precum și de adevărate „cronici” în care sunt menționați suveranii, anii lor de domnie și evenimentele marcante ale epocii. Cele mai cunoscute exemple sunt Piatra din Palermo, din Dinastia a V-a, și Papyrusul Regilor de la Torino, din vremea lui Ramses al II-lea.

Din păcate, din acestea nu s-au păstrat decât fragmente, însă, prin răbdare și pricepere, egiptologii au reușit să scoată la iveală multe informații, arătând astfel că și egiptenii îi considerau importanți pe acei suverani pe care, astăzi, îi recunoaștem drept întemeietori ai Regatului Vechi, Mijlociu și Nou și că aveau totodată cunoștințe despre perioade istorice foarte îndepărtate de propria lor epocă.



Desigur, ne lipsesc opere care să ne prezinte istoria Egiptului într-un mod mai narativ. Printre nenumăratele inscripții în care faraonii se laudă neîncetat că au fost măreți și cinstiți, că au adus mari ofrande zeilor, că au ridicat temple și i-au învins pe dușmani, e greu să identifiți aspecte legate de caracterul lor, să înțelegi ce fel de oameni erau cu adevărat, și dacă ceea ce spun e adevărat. Tocmai de aceea există egiptologii, care știu cum să „dea glas” descoperirilor arheologice, ba chiar și mumiilor acestor faraoni.



Prin urmare, vom cunoaște regi care se plictiseau pe tron, alții dornici de luptă, dar și suverani care au dus o viață grea. Unii au acoperit Egiptul cu monumente impunătoare sau au fost amintiți de-a lungul secolelor, în timp ce alții au fost trădați chiar de cei în care aveau încredere. În cele din urmă, le vom cunoaște pe acele femei care au fost suficient de puternice încât să înfrunte normele vremii, devenind chiar ele regine ale Egiptului. Nu ne vom opri doar la conducători, deoarece multe personaje de la curte și din uriașul „aparat de stat” al Egiptului ne-au lăsat mărturii valoroase despre carierele lor și au povestit cu mândrie despre munca și faptele bune săvârșite în timpul vieții. Vom putea, așadar, să alegem modelele care să ne inspire: să devenim înțelepți ca Ptahhotep, geniali ca Imhotep, curajoși precum Kamose sau străluciți ca Hatshepsut.

LIBRIS

We know
books



ISTORIA EGIPTULUI ANTIC

Egiptenii s-au străduit din răsputeri ca amintirea civilizației lor să nu dispară. Haideți să descoperim împreună protagoniștii acestei lumi străvechi, ale căror povești se împletesc, într-un trecut mai apropiat, cu cele ale unor exploratori temerari, cercetători geniali și arheologi ingenioși.

ÎNAINTE DE FARAONI

Pământul Egiptului a fost locuit de oameni încă din **Paleolitic**, însă doar în perioada **Neoliticului**, între anii 7000 și 4500 î.H., s-au pus bazele vieții sedentare și ale culturii care avea să devină cea egipteană. În această perioadă, încep să se cultive cerealele și să fie valorificate inundațiile produse de Nil, care anual lăsa în urmă un sol fertil ce asigura recolte bogate (→ pag. 60). Astfel, au părut primele sate. Tot atunci, s-a început și prelucrarea argilei, folosită pentru fabricarea vaselor și a obiectelor necesare vieții de zi cu zi, care, în scurt timp, au început să fie și decorate.

Între anii 4500 și 3200 î.H., s-a dezvoltat cultura pe care o numim **predinastică**, din care s-au ridicat conducătorii considerați strămoșii faraonilor. Egiptologii îi încadrează într-o așa numită dinastie 0, anterioară celor cunoscute. În jurul anului 3300 î.H., s-a produs o inovație majoră: au apărut primele semne hieroglifice, una dintre cele mai vechi forme de scriere din lume. În această perioadă, se consemnează existența unui anume **rege Scorpion**. Numele lui este scris prin hieroglifa scorpionului, însă nu știm cum se pronunța.



Perioada protodinastică, între anii 3200 și 2650, cuprinde primele două dinastii cunoscute. Primul suveran pare să fi fost un războinic pe nume **Narmer** (un alt nume al său era, probabil, Menes). Egiptenii îl vor recunoaște drept cel care a unificat cele două părți fundamentale ale Egiptului, cunoscute ca cele Două Țări: **Egiptul de Jos**, adică Delta Nilului, și **Egiptul de Sus**, partea sudică a Văii Nilului, până la prima **cataractă**, în regiunea orașului Assuan de astăzi.

Capitala suveranilor predinastici se afla la Thinis, în apropierea unui loc care va căpăta o importanță deosebită de-a lungul întregii istorii egiptene: Abydos, orașul sfânt al lui Osiris. Mitul morții și învierii acestui zeu (→ pag. 78) va alimenta speranțele în viața de apoi ale oricărui suveran și egiptean de rând. Egiptenii credeau, de altfel, că la începutul timpurilor, țara lor fusese condusă chiar de Osiris, iar apoi de fiul său, Horus. După domnia acestuia, zeii s-au retras de pe pământ, lăsând puterea în mâinile unor oameni aleși de ei, adică faraonii, ființe excepționale, chemate să-și slujească țara și să împlinească voia zeilor.

REGATUL VECHI

Djoser

Cu cea de-a III-a dinastie a început glorioasa epocă a **Regatului Vechi**, numită și „epoca piramidelor”. **Regele Djoser** a ordonat construirea la Saqqara, **necropola** din apropierea capitalei Memfis, a unui nou tip de mormânt, compus din **mastabile** (mastabaua era o construcție paralelipipedică de piatră și cărămidă folosită pentru mormântul nobililor) așezate una peste alta, formând „piramida în trepte”. Prin cei 60 de metri înălțime, acest mormânt domina peisajul deșertic și arăta lumii puterea suveranului. Regele era înmormântat în camerele subterane ale monumentului, acoperite cu splendide plăci ceramice verzi și albastre, menite să reproducă interiorul unei locuințe.



În jurul piramidei se aflau mai multe clădiri unde se oficia cultul sufletului regelui. Multe dintre acestea erau versiuni în piatră ale **corturilor ceremoniale** în care avea loc așa numita Heb Sed (**sărbătoarea Sed**), adică „jubileul” suveranului: după 30 de ani de domnie, faraonul era din nou încoronat și supus unor ritualuri menite să-i redea energia tinereții.



Imhotep

Potrivit tradiției, minunăția tehnologică a piramidei a fost o invenție a lui Imhotep, vizir și arhitect-șef la curtea regelui Djoser. Deși mulți dintre noi îl cunoaștem... din filme (de exemplu, din *Mumia!*), chiar și în Egiptul antic, Imhotep devenise rapid un fel de personaj mitic, fiind unul din rarele exemple de oameni obișnuiți divinizați după moarte. Era considerat ocrotitorul științelor, al magiei și al medicinei, iar cultul său a înflorit în epoca greco-romană, când grecii l-au identificat cu Asclepios, semizeul medicinei.

Astăzi ni s-ar părea absurd să investim atâtea resurse și să depunem un efort așa de mare pentru a construi mormântul unui singur om. Chiar și istoricul grec Herodot, care a vizitat Egiptul la 2000 de ani după epoca piramidelor, le-a considerat, într-adevăr, minunate, dar și simboluri ale cruzimii și egoismului. Bineînțeles că aceste structuri grandioase reflectau puterea absolută a faraonului și nivelul superior al existenței pe care se credea că acesta îl ocupa, în calitate de descendent al zeului Horus și reprezentant al zeului soare Ra pe pământ (piramida fiind, de altfel, un simbol solar, o rază gigantică împietrită). Totuși, nu trebuie să uităm că, pentru egipteni, faraonul era cel care ținea universul laolaltă, punctul de întâlnire dintre oameni și zei, alesul menit să împlinească *maat*, adică dreptatea, ținând în echilibru o lume mereu amenințată de haos. Monumentele nu glorificau doar un singur suveran, ci ideea de regalitate în sine. Prin urmare, succesiunea ordonată a dinastiilor era văzută ca o reflectare a ordinii cosmice, iar piramidele se înălțau în peisaj ca niște hieroglifice uriașe ale unei lumi ținute sub control.

Snefru

Nu toate piramidele ies... cu vârful perfect. Faraonul **Snefru**, din dinastia a IV-a, a decis să construiască, la Meidum (nu departe de Saqqara), o piramidă cu fețe netede, nivelând treptele cu blocuri de calcar. Să fi fost o idee bună? Nu tocmai. Piatra de umplutură era greu de așezat peste trepte, construcția fusese amplasată într-o zonă cu mult nisip și argilă, iar unghiul de înclinare era prea mare, astfel că piramida s-a prăbușit înainte de a fi terminată. Așa că Snefru a ordonat construirea unui alt monument, mai la sud, la Dahshur, dar fără să fi învățat din greșelile anterioare. Unghiul inițial era foarte ascuțit, iar fisurile au început să apară rapid. Când piramida era pe jumătate ridicată, înclinarea a fost modificată, optându-se pentru una mai plată și mai sigură (de aceea, o numim „turtită” sau „romboidală”).

Desigur, rezultatul nu era tocmai onorabil. Însă principala calitate a lui Snefru era, fără îndoială, perseverența (și accesul la resurse considerabile), astfel că, la Dahshur, a ridicat o a treia piramidă, de data aceasta pornind imediat cu o înclinare moderată și pe o bază foarte largă.



Kheops

Suveran din dinastia a IV-a, **Kheops** (*Khufu* în limba egipteană) a decis să-și construiască mormântul pe platoul stâncos din Giza, tot în apropiere de Memfis. Locul ales era aproape de fluviu, ceea ce facilita transportul blocurilor de piatră, mai ales în perioada inundațiilor anuale. Tot în acest scop a fost amenajat și un lac artificial care permitea aducerea blocurilor de piatră direct la baza piramidei. În interior existau coridoare special concepute să redistribuie greutatea construcției și diverse încăperi, unele având rolul de a-i induce în eroare pe hoți, iar altele fiind destinate înmormântării regelui și, posibil, a reginei. Într-una dintre acestea se află și astăzi sarcofagul uriaș, însă rămășițele lui Kheops sunt de negăsit. Atunci, cum putem fi siguri că acesta este mormântul său? Pe unul dintre blocurile de piatră se află această inscripție lăsată de muncitori: „pentru piramida lui Kheops”.